

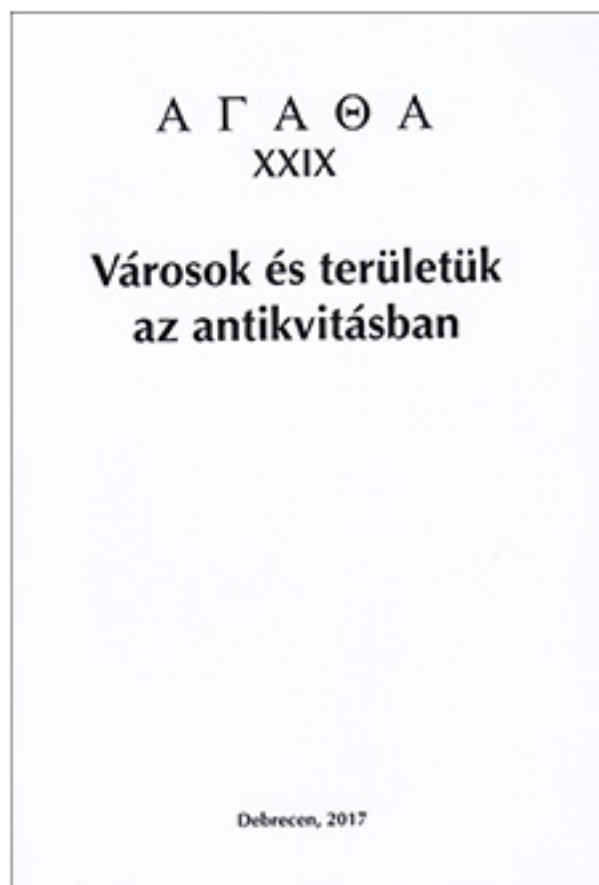
KÖNYVISMERTETŐK

Városok és területük az antikvitásban. Agatha XXIX. Szerkesztette: Takács Levente. Debrecen, 2017. 113 oldal, ISBN 978-963-318-662-6.

Az ókori városok kutatása manapság reneszánszát éli. Számos nemzetközi projekt fut jelenleg is, amelyek fókuszpontjában a római és görög városok sajátosságai állnak. Ezek közül néhány az urbánus társadalmak gazdaságával és a népességmozgásra gyakorolt hatásával foglalkozik,¹ mások a városiasodás kulturális és gazdasági befolyásával,² míg van, amelyik a városok valláskommunikációra gyakorolt hatását elemzi.³ A városkutatás ilyen mértékű fellendülésének több oka van: egyrészt a hálózatkutatás és a városi régészet dominanciája, másrészt a téma innovatív jellege és változatossága adja ennek népszerűségét.⁴

Talán ez a megfontolás is közrejátszott a Takács Levente szerkesztésében megjelent kötet létrehozásában, amely a jelentős hagyománnyal bíró Agatha sorozat 29. köteteként látott napvilágot 2017-ben, Debrecenben. A Takács Levente Bolyai Kutatási Ösztöndíjából támogatott gyűjtemény két görög és hat római korról foglalkozó tanulmányon keresztül igyekszik bemutatni a görög-római városok és területeik kulturális, gazdasági, szociális és jogi sajátosságait.⁵

Németh György rövid tanulmányában irodalmi és epigráfiai forrásokra alapozva elemzi a görög városállamok sajátos földosztási hagyományait. A tanulmány elsősorban homéroszi, plató-

ni és arisztotelészi szövegrészleteket vesz sorra, de idéz néhány olyan epigráfiai emléket is, amelyek értékes forrásként szolgálnak a témához, és amelyeket különben a nemzetközi szakirodalom ógörög agrártörténelemmel foglalkozó alapművei csak néhány oldalban tárgyaltak eddig.⁶

Kató Péter tanulmánya a hellenisztikus kor városainak (*asty*) viszonyát elemzi a vidéki településekkel és telepekkel (*chóra*). A szerző rámutat arra, hogy a vidék védelme, bár ezt a város alapvetően fontosnak tartotta, háborús helyzetekben sajnos mindig háttérbe szorult. Kató részletesen elemez néhány primer epigráfiai forrást is, így a Halasarna *démos*ából származó feliratot, amely remek bizonyíték a népességfogyásra és az elvándorlás problémájára, amelyek állandóan fenyegették a vidéket. A szerző emellett betekintést nyújt a priénéi polgárság és a vidék közötti élénk konfliktusba. A tanulmány abban is dicséretes, hogy óriási szakirodalmi apparátussal (kü-

¹ Luuk de Ligt római demográfiával és urbanisztikával foglalkozó projektjéről (*An empire of 2000 cities: urban networks and economic integration in the Roman Empire*) lásd: <https://www.universiteitleiden.nl/en/research/research-projects/humanities/an-empire-of-2000-cities-urban-networks-and-economic-integration-in-the-roman-empire>; valamint LIGT-HOUTEN-WILLET 2014. Római urbanizációról szóló projektjéről (*Moving Romans. Urbanisation, migration and labour in the Roman Principate*) lásd még <https://www.universiteitleiden.nl/en/research/research-projects/humanities/moving-romans-urbanisation-migration-and-labour-in-the-roman-principate>. Utolsó látogatás: 2017. október 23.

² BOWMAN-WILSON 2011.

³ A *The City in the History of Religion* című projekthez lásd <https://www.uni-erfurt.de/max-weber-kolleg/forschungsgruppen-und-stellen/forschungsgruppen-am-max-weber-kolleg/the-city-in-the-history-of-religion>. Utolsó látogatás: 2017. október 23. Lásd még MUÑIZ GRIJALVO – CORTÉS COPETE – LOZANO GÓMEZ 2017.

⁴ Lásd ABRAHAMSON 2017.

⁵ Megjegyzendő, hogy bár az „antikvitás” fogalma a magyar szakirodalomban és ókortudományban értelemszerűen a klasszikus görög-római kort és a mediterrán vidéket jelöli, a fogalom ennél jóval tágabb jelentéstartalommal bír, amit érdemes lett volna a kötetben pontosítani.

⁶ ISAGER-SKYDSGAARD 1992; CARTLEDGE-COHEN-FOXHALL 2002.

lönösen gazdag nemzetközi szakirodalommal) és epigráfiai forrásanyaggal dolgozik.

Gacsal Dóra tanulmánya hosszú idő után az első magyar nyelvű munka, amely rabszolgasággal foglalkozik. Az 1990 után nemzetközi szinten is háttérbe szorult téma az elmúlt időkben reneszánszát éli: számos nemzetközi projekt foglalkozik ismét az ókori rabszolgaság történetével,⁷ a legutóbbi monumentális munka pedig szinte Gacsal tanulmányával egy időben jelent meg.⁸ Tanulmányában, amely elsősorban néhány auktorforrásra és Maróti Egon munkájára épül, a *servi publici* és *servi municipii* csoportjait mutatja be.

Lehrer Nándor tanulmánya Aquileia kis világról, azaz a neves észak-italiai város hálózatról szól. Lehrer egy olyan tudományágat honosít meg a magyar ókortudomány területén, amelynek ma már könyvtárnyi irodalma van a nyugati szakirodalomban: az ókor- és a hálózat kutatás évek óta gyakran fonódik össze. Különösen igaz ez a Római Birodalom településhálózatának és régészeti forrásainak kutatására.⁹ A szerző bibliográfiai apparátusa azon ritka kivételek egyike, amelyből jól látszik, hogy igyekszik a téma (nevezetesen Aquileia) régészeti anyagát és alapforrásait bemutatni, de ugyanakkor nagyon érzékenyen követi és vázolja fel a hálózat kutatás ókortudományi alkalmazhatóságát is. A tanulmány, amely egy részletesebb és hosszabb távú kutatás része, 23 település kapcsolatrendszerét, gazdasági hálóját mutatja be, igaz, elsősorban az epigráfiai forrásokra támaszkodva, ez azonban egy olyan település esetén, mint Aquileia, nem elegendő: elkerülhetetlen lenne az üveg-, kerámia- és más régészeti források részletes gazdasági hálójának a kutatása is, amelynek ugyancsak óriási irodalma született az elmúlt néhány évben.¹⁰

Grüll Tibor tanulmánya a városi *territoriumok* gazdasági jelentőségét elemzi a principátus korában. Egy rövid, de irodalmi forrásokban bővelkedő bevezetőt követően, amelyben „a város” jelentőségét igyekszik aláhúzni, kissé túlságosan egységes és monokróm képet adva „az ókori” vagy „a római” városról, Grüll a városi földek nagyságáról értekezik. Itt a szerző elsősorban hispániai példákon keresztül mutatja be az irodalmi források részletes leírásait és az azokkal akár szembe-ellenkező, de nem ellentétes régészeti források

kevés példáját. Emellett részletesen mutatja be a határkövek és városi *territoriumok* határaihoz köthető viták és jogi problémák változatosságát irodalmi és régészeti (epigráfiai) forrásokra alapozva, elsősorban nyugati és közel-keleti példákon keresztül. A szerzőre jellemző rendkívül gazdag szakirodalmi apparátus nem marad el a tanulmány utolsó fejezetében sem. Ebben érzéketlenül mutatja be a vidék és város közötti gazdasági viszonyokról kialakult historiográfiai diskurzusok főbb sajátosságait, hangsúlyozva azt, hogy a régi, Moses Finley-féle éles elkülönítés (*consumer city*) ma már nem állja meg feltétlenül a helyét: vidék és város gazdasági kapcsolata sokkal inkább egy szimbiotikus egymásrautaltságról szólhatott, ahol a gazdasági *hinterland* és a *territorium* nem mindig esett egybe.¹¹

Illés Imre Áron tanulmányában a származás (*origo*) és a lakóhely (*domicilium*) római kori jelentőségéről és sajátosságairól számol be, rendkívül gazdag irodalmi és jogi forrásapparátussal dolgozva. A szerző kiemeli, hogy a tanulmány fő célja, hogy megvizsgálja, milyen összefüggésben állt egy ingatlan vagy lakóhely birtoklása egy városban vagy annak területén a közügyekben való részvétellel (*munera*). Illés részletesen elemzi a közfeladatok sajátosságait és válfajait (*munera municipalia, publica, personalia, mixta, corporalia, sordida, possessionis*), különös tekintettel a városi polgárok (*muncipes*) és a betelepült lakosok (*incola*) közötti különbségekre. Mivel a *muncipes* jog legtöbbször apai *origón* keresztül öröklődik, ezért számos olyan példát ismerünk, hogy egy-egy állampolgár olyan város *muncipse* – és egyben *munera publicára* köteles polgára –, ahol soha életében nem járt. Ennek ellenére a *muncipsek* sokkal előnyösebb helyzetben voltak, mint a bevándorolt lakosok, ez utóbbiak ugyanis nem viselhettek tisztségeket.

Takács Levente, a kötet szerkesztője, tanulmányában jól ismert kutatási témájába, a római földmérés és a földhasználók jogi és gazdasági viszonyába ad rövid betekintést.¹² A szerző irodalmi és epigráfiai források alapján mutat be néhány, a *centuriatio* jelenségéhez köthető sajátos esettanulmányt (például a csere révén létrejött határjelölést), amely a római földmérést nem egy statikus, merev és változatlan, hanem nagyon is dinamikus, lokálisan változó és számos kivételes esetet képző jelenségként értelmezi.

⁷ SCHMITZ 2016. Például a Német Tudományos Akadémia mainzi részlegének rabszolgasággal foglalkozó projektje (*Forschungen zur antiken Sklaverei*): <http://www.skl-aven.adwmainz.de>. Utolsó látogatás: 2017. október 23.

⁸ HERMANN-OTTO 2017. Lásd még HUNT 2017.

⁹ WOOLF 2016; BRUGHMANS-COLLAR-COWARD 2016. Lásd még COLLAR 2013 és COLLAR ET ALII 2015.

¹⁰ VAN OYEN-PITTS 2017.

¹¹ A szerző idézi Zuiderhoek 2017-es jelentős kötetét az ókori városról (*The Ancient City*), amely gyakorlatilag ennek a magyar nyelvű kiadványnak a modelljeként is szolgálhatott.

¹² Lásd még TAKÁCS 2013.

Barna Ferenc tanulmánya a római városok numizmatikai reprezentációjáról szól. A jól ismert Dea Roma megjelenítésén kívül a szerző számos példát sorol fel, amikor a központi éremverdékből származó érméken női alakok és más allegóriák formájában ábrázolják a birodalom legnagyobb városait. Ezek a városok rendszerint az adott császár életében játszottak fontos szerepet, de egy-egy provincia gazdaságát is jelképezhetik. Hadrianus korában főleg a keleti tartományok nagyvárosai (Alexandria, Nicomedia, Antiókhia) jelentek meg az érméken, Septimius Severus, valamint az őt követő időszakban viszont már az afrikai és duna-rajnai városok is teret kapnak (Lugdunum, Carthago, Colonia Claudia Ara Agrippinensium, Siscia). A városok perszifikációja jól illeszkedik az említett csá-

szárok vizuális és nyelvi propagandájába, illetve várospolitikájába.¹³

Összegzőképpen elmondható, hogy a Takács Levente által szerkesztett kötet kiváló képet ad a magyarországi és nemzetközi ókori városkutatás legújabb eredményeiről. A kötet, bár nem törekedett – nem törekedhetett – egy holisztikus kép megalkotására az „antik város” gazdaságáról vagy a területi adminisztrációjához kötődő problémákról, a gazdag szakirodalmi apparátussal dolgozó és számos esettanulmányt felsoroló tanulmányok révén részletes betekintést nyújt egy ma már könyvtárnyi szakirodalommal rendelkező kutatási témába.

SZABÓ CSABA

¹³ Lásd ROWAN 2012.

IRODALOM

ABRAHAMSON, M.

2017 *Studying Cities and City Life: An Introduction to Methods of Research*. London–New York.

BOWMAN, A. K. – WILSON, A. I. (eds.)

2011 *Settlement, Urbanization, and Population*. Oxford Studies in the Roman Economy 2. Oxford.

BRUGHMANS, T. – COLLAR, A. – COWARD, F. (eds.)

2016 *The Connected Past: challenges to network studies in archaeology and history*. Oxford.

CARTLEDGE, P. – COHEN, E. – FOXHALL, L. (eds.)

2002 *Money, Labour and Land: Approaches to the Economics of Ancient Greece*. New York.

COLLAR, A.

2013 *Religious networks in the Roman Empire*. Cambridge.

COLLAR, A. – COWARD, F. – BRUGHMANS, T. – MILLS, B. (eds.)

2015 *The Connected Past: critical and innovative approaches to networks in archaeology*. Journal of Archaeological Method and Theory 22. 1. New York.

HERMANN-OTTO, E.

2017 *Sklaverei und Freilassung in der griechisch-römischen Welt*. New York.

HUNT, P.

2017 *Ancient Greek and Roman Slavery*. New York.

ISAGER, S. – SKYDSGAARD, J. E. (eds.)

1992 *Ancient Greek Agriculture: An Introduction*. New York.

LIGT, L. DE – HOUTEN P. H. A. – WILLET R.

2014 An empire of 2000 cities: urban networks and economic integration in the Roman empire. *TMA* 26. 52. 64.

MUÑIZ GRIJALVO, E. – CORTÉS COPETE, J. M. – LOZANO GÓMEZ, F. (eds.)

2017 *Empire and Religion: Religious Change in Greek Cities under Roman Rule*. Leiden.

ROWAN, C.

2012 *Under Divine Auspices: Divine Ideology and the Visualisation of Imperial power in the Severan period*. Cambridge.

SCHMITZ, W.

- 2016 *Antike Sklaverei zwischen Verdammung und Beschönigung Kolloquium zur Rezeption antiker Sklaverei vom 17. bis 20. Jahrhundert.* Stuttgart.

TAKÁCS L.

- 2013 *The social status of Roman land surveyors.* Budapest.

VAN OYEN, A. – PITTS, M.

- 2017 What did objects do in the Roman world? Beyond representation. In: Van Oyen, A. – Pitts, M. (eds): *Materialising Roman histories.* Oxford, 3–19.

WOOLF, G.

- 2016 Only connect? Network analysis and religious change in the Roman World. *Hélade* 2. 2. 43–58.